

Ceļojumu kartēšana un sociālpolitiskās tendences: Latvijas Padomju rakstnieku savienības biedru braucieni 20. gadsimta 70.–80. gados

Madara Eversone, Jānis Oga

Publikācija tapusi Valsts pētījuma programmas “Humanitāro zinātņu digitālie resursi” projektā “Humanitāro zinātņu digitālie resursi: integrācija un attīstība” (Nr. VPP-IZM-DH-2020/1-0001) un Jāņa Ogas pēcdoktorantūras pētījumā “Latviešu prozisti padomju okupācijā: sadarbība un nevardarbīgā pretošanās (1968–1991)” (pētniecības pieteikums Nr.1.1.1.2/VIAA/3/19/482).

Padomju otrreizējās okupācijas laikā (1944–1990) Latvijas iedzīvotāju ceļošanas iespējas ārpus PSRS bija ierobežotas, reglamentēta bija lielvalsts iedzīvotāju profesionālā dzīve, brīvā laika pavadīšanas iespējas un ceļojumu galamērķi. Tomēr noteikta sabiedrības daļa varēja baudīt daudz plašākas sadzīves un materiālās privilēģijas, tostarp ceļošanu, regulārus komandējumus, privātus un ārstniecības braucienus. Viena no šādām grupām bija radošā inteliģence, tostarp rakstnieki. Latvijas Padomju rakstnieku savienības (turpmāk – RS) biedra statuss deva iespējas doties radošos komandējumos un atpūtas braucienos gan pa Latviju un citām Padomju Savienības republikām, gan braucienos ārpus PSRS – uz sociālistiskā bloka, eksotiskajām un Rietumu valstīm.

Tūrisms Aukstā kara laikā bija kļuvis par sašķeltās pasaules *kaujas lauku* – politiskajā, ekonomiskajā, kultūras un drošības jautājumā. Abu antagonistisko lielvaru – PSRS un Amerikas Savienoto Valstu – sacensība, kas ietvēra abu konkurējošo kultūru savstarpēju izpēti, veicināja arī kultūras sakaru dibināšanu un apmaiņu starp Rietumiem un sociālistiskajām valstīm (Bechmann Pedersen, Noack 2019: 3). PSRS radošā inteliģence bija viens no propagandas līdzekļiem kā iekšzemē, tā latviešu sabiedrībā ārzemēs. Valstij bija nepieciešama tāda inteliģence, kurai uzticējās sabiedrība un kura bija lojāla padomju iekārtai (Zālīte 1998). Pētot radošās inteliģences privilēģijas, tostarp brīvākas ceļošanas iespējas, iespējams atklāt Komunistiskās partijas (turpmāk – KP) politiku attiecībā uz radošo inteliģenci – braucieni sociālos un politiskos aspektus.

Raksta mērķis ir, izmantojot digitālās kartēšanas iespējas Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta digitālajā resursā vortālā *literatura.lv* (sk. Eglāja-Kristsons 2021) un *Google Maps*, apkopot un analizēt RS biedru ārpus Padomju Savienības veikto braucieni sociālpolitiskos aspektus un tendences 20. gadsimta 70. un 80. gados, kā arī iezīmēt šo braucieni atspoguļojumu minētā laika posma publicistikā.

Raksta pirmajā daļā analizēts RS biedru braucieni (1970–1989) datu korpuss un tā vizualizācija kartēs. Raksta otrajā daļā izvērstāk analizēti RS biedres rakstnieces Zentas Ērgles (1920–1998) braucieni uz Rietumu kapitālistiskajām un eksotiskajām valstīm un to atspoguļojums viņas publicistikā¹.

Pētījumā izmantota digitālo humanitāro zinātņu pētniecības metode – digitālā kartēšana (*digital mapping*), atklājot, kā rakstnieku braucieni korpusa izveide, iegūto datu

1 Daija un Kalnačs pētījumā par 20. gadsimta sākuma romānos minētajām vietām atzinuši, ka “papildus visam korpusam pielietotajai kvantitatīvajai analīzei, kas ļauj spekulēt par konkrētāku dinamiku atsevišķu ģeogrāfisko apgabalu popularitātes kāpumā un kritumā, iegūtie dati ļauj detalizētāk raksturot konkrētos romānos aplūkojamo ģeogrāfisko telpu. To var panākt, vai nu izveidojot attiecīgo tekstu digitālās kartes, vai rūpīgi pārbaudot konkrētas vietas dažādos romānos.” (Daija, Kalnačs, 2019a: 71)

ģeomarķēšana vortālā *literatura.lv* datubāzē un datu digitālā vizualizācija (karšu izveide) palīdz rakstnieku braucienu tendenču atklāsmē un analizē, atspoguļojot biežāk ceļojošās personas, populārākos braucienu galamērķus (sistemātizējot valstis pēc to ideoloģiski politiskā stāvokļa) un braucienu nolūkus. RS biedru braucienu gadījuma analīzei izvēlētas Zentas Ērgles ceļojuma piezīmes “No Plutona līdz Neptūnam” (1975) par tūrisma braucienu uz Āfrikas valstīm un “Gads ar diviem pavasariem” (1979) par braucienu uz Jaungvineju, Austrāliju un Jaunzēlandi. Detalizētai analīzei veikta šo darbu literārā kartēšana (*literary mapping*), attālais lasījums (*distant reading*) un tuvlasījums (*close reading*), atklājot to literāro ģeogrāfiju, sociopolitiskās tendences un īpatnības. Ar digitālo humanitāro zinātņu metodēm izveidotas darbos minēto vietu kartes.

Aplūkojot ārzemju braucienu izpausmes stagnācijas perioda literatūrā, lietderīgi izmantot Alekseja Jurčaka (*Alexei Yurchak*) aprakstīto unikālo izpratni par jēdzienu “ārzemes” (*zagranica*) Padomju Savienībā. Proti, *zagranica* nav tiešs sinonīms izpratnei par jēdzienu “aiz robežām” (*za granicej*) ar akcentu uz konkrētu valsts robežu un teritoriju, kas atrodas aiz tās, vai jēdzienu “ārvalstis” ar akcentu uz citām, reāli pastāvošām valstīm. Padomju telpā “ārzemes apzīmē nevis robežu un nevis reālo teritoriju, bet gan iedomātu telpu – vienlaikus reālu un abstraktu, pazīstamu un nesasniedzamu, ikdienišķu un eksotisku, tādu, kas atrodas gan šeit, gan tur” (Yurchak 2014: 312). Būtiska nianse, kas iezīmē Latvijas un pārējo Baltijas valstu atšķirības no pārējām Padomju Savienības republikām, saistīta ar Latvijas ģeogrāfisko novietojumu. Igaņu zinātniece Epa Annusa (*Epp Annus*) formulē Baltijas valstis kā Rietumu pierobežu un Baltijas valstu ciešo saistību ar kaimiņvalstīm: “Šeit Rietumu pierobežā tika baudīta joprojām aktīvās pirmspadomju kultūras atmiņas priekšrocība, salīdzinot ar tām zemēm, kurās sovjetizācijas process sākās tūlīt pēcrevolūcijas gados: Rietumu pierobežās dzīva atmiņa uzturēja nepārtrauktību ar pirmspadomju laikiem.” (Annus 2018: 240) Tuvāku un tālāku Rietumvalstu apmeklējums savā ziņā palīdzēja šai nepārtrauktībai piešķirt nianšes un ar 70. un 80. gados publicēto darbu starpniecību veicināja nevardarbīgo pretošanos un atgriešanos pie pirmskara Latvijas vērtību sistēmas.

Raksta autori ar pietuvinājumu konkrētam periodam, autoriem un darbiem pretendē uz turpinājumu pētījumiem gan latviešu literatūras kartēšanas, gan ceļojumu piezīmju izpētes jomā. Līdzšinējo nedaudzo kartēšanas pētījumu vidū jāizceļ Paula Daijas un Benedikta Kalnača atziņas (Daija un Kalnačs 2019a, 2019b), kas gūtas, pētot un kartējot 20. gadsimta sākumā izdotos latviešu romānus, Zitas Kārklas komentāri Minnas Freimanis ceļojumu aprakstiem (Kārkla 2021) un Ingūnas Daukstes-Silasproģes raksts “Rīga Andreja Johansona dzīves un daiļrades kartē” (Daukste-Silasproģe 2020). Latviešu rakstnieku ceļojumu piezīmes un tajās atklāto robežas simbolizāciju pētījusi Eva Eglāja-Kristone (Eglāja-Kristone 2012), savukārt orientālisma izpausmes un citādības aspektus aplūkojusi Maija Burima, kura uzsver ceļojuma piezīmju ciešo saistību ar koloniālisma paradīgu, norādot, ka ceļojumu piezīmju rakstīšana bijusi nozīmīga identitātes naratīva veidošanas sastāvdaļa koloniālajās impērijās (Burima 2018: 65). Trūkst plašāku pētījumu par latviešu rakstnieku ceļojumiem padomju periodā².

2 Par ārzemju ceļojumu iespaidiem latviešu rakstnieku darbos stagnācijas laikā un tajos rodamajām liecībām par varas atļauto un liegto skat. Oga 2021.

Raksta autori seko Daijas un Kalnača izteiktajai atziņai, ka “šāda tipa pētījumos iegūtās zināšanas var tikt izmantotas gan analītiskā veidā, lai definētu galvenos vietu atlasē principus, gan nodrošināt teorētisko datu analīzi no dažādiem aspektiem, kā arī ilustratīvā nolūkā, piemēram, apkopojot kvantitatīvu informāciju par vietvārdiem vai pielāgot pētījumus tūristu ceļvežiem” (Daija, Kalnačs 2019b: 156).

Ceļošana Padomju Savienībā un radošās inteliģences privilēģijas

Braucieni uz ārzemēm atradās pilnīgā PSRS KP kontrolē. Gan izejošā, gan ienākošā tūrisma organizācija notika centralizēti, pamatojoties uz KP lēmumiem un direktīvām. Par tūrisma organizēšanu ārpus PSRS atbildēja Vissavienības akcionāru sabiedrības “Intūrists” un Vissavienības arodbiedrību centrālās padomes Tūrisma un ekskursiju pārvaldes reģionālās nodaļas³.

Kanādiešu vēsturniece Anne Gorsača (*Anne E. Gorsuch*) izpētījusi, ka daudzi no tiem, kuri ceļoja 50. un 60. gados, izmantojot Vissavienības akcionāru sabiedrības “Intūrists” pakalpojumus, bija privilēģētas grupas, kurās noteicošā, lai gan ar izņēmumiem, bija partijas piederība: akadēmiķi, kultūras darbinieki, rūpniecību vadītāji, partijas funkcionāri (Gorsuch 2011: 82). Tomēr arī piederība privilēģētai grupai nenodrošināja ceļošanai ārpus PSRS būtiskos finanšu līdzekļus. Vispirmām kārtām, lai ceļotu (īpaši dārgi bijuši eksotiskie ceļojumi), rakstniekam bija jābūt turīgam, taču, nonākot galamērķī un apjaušot reālās iespējas, jāpiedzīvo pazemojums un atklāsme – rakstnieks, lai arī ir viens no visbrīvākajiem cilvēkiem no visbrīvākās valsts pasaulē, nonācis tiešām brīvā pasaulē, joprojām paliek ieslodzījumā (Oga 2021: 133–134).

Lai arī šajā laikā KP politika attiecībā uz ceļošanu ārpus Padomju Savienības kļuva liberālāka, pastāvēja rīkojumi un instrukcijas, nosakot kārtību, kā jākomplektē tūristu grupas braucieniem uz ārzemēm, šo grupu vadītāju pienākumus un privilēģijas, atskaitīšanās procedūru pēc atgriešanās no tūrisma brauciena.

Ceļošanu ietekmēja Padomju Savienības starptautiskā un ārpolitiskā situācija. 20. gadsimta 70. gadi ir detantes (*Détente*) periods: aukstā kara saspīlējums starp Padomju Savienību un ASV mazinājās, pozitīvi ietekmējot tūrisma un kultūras sakaru apmaiņu (Eglāja-Kristsone 2016: 28). Zinātniski tehniskā un kultūras sadarbība starp Rietumvāciju un Padomju Savienību aizsākās 50. gadu beigās un uzplauka Brežņeva laikā, kad jau 1970. gada augustā

3 Vissavienības arodbiedrību centrālās padomes (VACP) Centrālās tūrisma un ekskursiju padomes Latvijas republikāniskā tūrisma un ekskursiju padome ar mainīgiem nosaukumiem (VACP Tūrisma un ekskursiju Latvijas PSR pārvalde, VACP tūrisma un ekskursiju Latvijas pārvalde, Latvijas tūrisma un ekskursiju pārvalde) pastāvēja no 1946. līdz 1990. gadam.

Maskavā tika parakstīts Vācijas un Padomju Savienības līgums. Tas aizsāka Vācijas politiku attiecībā uz Austrumeiropu (*Ostpolitik*), paverot ceļu diplomātisko attiecību normalizēšanai un apstiprinot miermīlīgo teritoriālo *status quo* starp Padomju Savienību un Vācijas Federatīvo Republiku (turpmāk – VFR).

Padomju Savienības tūrisma attīstību ar Rietumvalstīm veicināja arī 1975. gada 1. augustā Helsinkos parakstītais Eiropas drošības un sadarbības konferences akts. Saskaņā ar šo aktu Padomju Savienības un Rietumu valstis apņēmas veicināt brīvāku starpvalstu tirdzniecību, kopuzņēmumus, ražošanas uzņēmumus, tehnoloģiju nodošanu, transportu, tūrisma un darbaspēka migrāciju, kā arī atbalstīja cilvēku un ideju brīvu kustību un cilvēktiesību ievērošanu (Bechmann Pedersen, Noack 2019: 6). Taču Padomju Savienība nebija gatava neierobežotam, brīvi pieejamam tūrismam uz Rietumiem, jo tas varētu apdraudēt valsts totalitāro režīmu un ideoloģiju. Padomju Savienības un Rietumu attiecības atkal kļuva saspīlētas līdz ar PSRS iebrukumu Afganistānā 1979. gadā, un saspīlējums turpinājās līdz pat Mihaila Gorbačova nākšanai pie varas 1985. gadā. Krievu vēsturnieks Igors Orlovs (*Igor Orlov*) secinājis, ka Gorbačova laikā politiskās nostādnēs ceļošanas jautājumos bija liberālākas un attiecības ar kapitalistiskām valstīm šajā laikā ievērojami paplašinājās ne tikai kvantitatīvā, bet arī kvalitatīvā ziņā (Orlov 2014: 26).

Kopumā 20. gadsimta 70. un 80. gadi ir tūrisma un dažādu ārzemju braucieni uzplaukuma laiks. Šajā laikā pieaug arī padomju pilsoņu sociālā labklājība – bija vairāk iespēju un brīvā laika ceļošanai. Anne Gorsača norāda, ka 1970. gadā vairāk nekā 1,8 miljoni padomju pilsoņu ceļoja uz ārzemēm, savukārt 1985. gadā šis skaitlis bija pieaudzis līdz pat 4,5 miljoniem (Gorsuch 2011: 5).

Tomēr līdz pat 80. gadu beigām ceļošanas jautājumā ārpus PSRS pastāvēja politiskie un ideoloģiskie ierobežojumi, kas attiecās uz jebkuru sabiedrības grupu. Līdz ar to arī piederība t. s. radošajai inteliģencei neatbrīvoja no stingrās izceļošanas kārtības un sarežģītās birokrātiskās sistēmas, ar ko nācās saskarties RS biedriem. Tai pašā laikā profesionāla rakstnieka statuss un piederība RS radīja daudz lielākas ceļošanas iespējas ārpus PSRS, ko uzskatāmi atspoguļo savāktie dati par RS biedru braucieniem 70. un 80. gados, kas turpmākajā tekstā aplūkoti un analizēti tuvāk.

Latvijas Padomju rakstnieku savienības biedru braucieni datu korpuss, digitālā kartēšana un datu vizualizācija

Viens no pētniecības avotiem digitālajās humanitārajās zinātnēs ir strukturēti un vizuāli dati (kartes, diagrammas u. tml.), kas palīdz atbildēt uz pētījumā izvirzītajiem jautājumiem, izmantojot arī starpdisciplināras pieejas un metodes (Anderson et al. 2017: 248–249), piemēram, arhīva studijas, kultūrvēsturisko metodi, tuvlasījumu un digitālo humanitāro zinātņu metodes, kā šī pētījuma gadījumā. Lai aptvertu RS biedru braucieni ģeogrāfiju un intensitāti, kā arī biedrus, kuri ceļojuši biežāk, šajā pētījumā izveidots strukturēts RS biedru braucieni (1970–1989) datu korpuss (sk. 1. attēlu). Korpussā iekļautie dati iegūti no RS sekretariāta sēžu (LNA LVA 473. fonds) un RS KP pirmorganizācijas (LNA LVA PA-7263. fonds) sēžu protokolliem

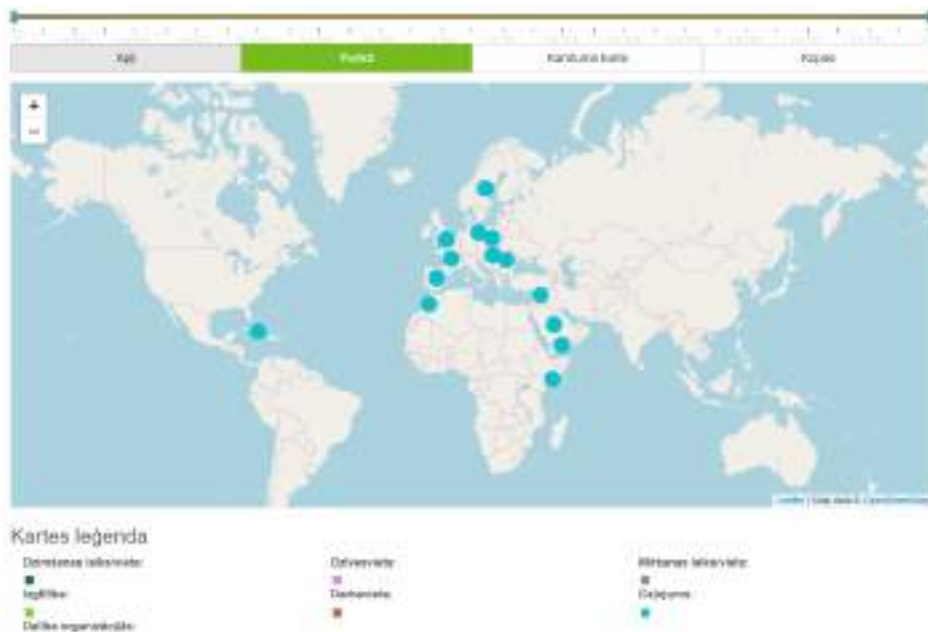
Pasvans	Valsts	Valsts statuss	Valsts	Reģistrs	Komentārs [valsts nosaukums]	Organizācijas, kas sūtīja
Andrijs Čiņpa	Tuvalu-Austrālija	Ekvatoriālais valsts	komercijbiedrs	1963		
Andrijs Čiņpa	Ungārija	Sociālistiskā	hīrtse	11.1981	Braucieni kopā ar šķēpi.	
Andris Jakabsons	Polija	Sociālistiskā	komercijbiedrs	04.1982	Braucieni uz 10 dienām	
Andris Jakabsons	Čehoslovākija	Sociālistiskā	komercijbiedrs	05.1984	Braucieni PSRS Rakstnieku savienības deleģācijai sastāvā.	PSRS Rakstnieku savienība
Andris Jakabsons	Turcija	Ekvatoriālais valsts	komerciāls	06.1985	Braucieni EPFGR PS tālmācībspējas sastāvā.	EPFGR Rakstnieku savienība
Andris Jakabsons	Demokrātiskā	Sociālistiskā valsts	komercijbiedrs	10.1980		PSRS Rakstnieku savienība
Andris Jakabsons	Čehoslovākija	Sociālistiskā	komercijbiedrs	05.1984	Braucieni PSRS Rakstnieku savienības deleģācijai sastāvā.	
Andris Kolbarga	VFR	Rietumi	komercijbiedrs	06.1982	Braucieni Padonija Miera komitejas specgrupas sastāvā uz 14 dienām.	Padonija Miera komiteja
Andris Kolbarga	Brazīlija	Sociālistiskā	komercijbiedrs	08.1985	Braucieni uz 14 dienām dienā uz 14 dienām Brazīlijā.	
Andris Kolbarga	Turcija	Ekvatoriālais valsts	hīrtse	06.1985		

1. attēls. Ekrānuzņēmums no Madaras Eversones izveidotā Latvijas Padomju rakstnieku savienības biedru braucienu (1970–1989) datu korpusa *MS Excel* formātā. Korpusa fragments.

Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā (turpmāk – LNA LVA). Datu korpusā apkopotī tikai tie braucieni, kas kārtoti caur RS un fiksēti tās lietvedības dokumentos. Šādā veidā datu apkopojums ir ērti pārskatāms, analizējams, kā arī to iespējams importēt dažādās datubāzēs. Izveidotajā datu korpusā RS biedru braucieni sadalīti pa desmitgadēm, atsevišķi izdalot ģeogrāfiskās vietas pēc to ideoloģiski politiskā statusa: 1) citas PSRS republikas, 2) sociālistiskās valstis (piemēram, Bulgārija, Čehoslovākija, Vācijas Demokrātiskā Republika (turpmāk – VDR), Polija u. c.), 3) padomju pilsoņa izpratnē eksotiskās un jaunattīstības valstis (piemēram, Filipīnas, Turcija, Indija, Āfrikas valstis, Laosa, Kambodža u. c.) un 4) Rietumi jeb t. s. kapitālistiskās valstis (piemēram, VFR, Lielbritānija, ASV, Kanāda, Austrālija u. c.).

Lai izvērtētu braucienu nolūkus, atsevišķi izdalīts brauciena veids un organizācija, ar kuras starpniecību RS biedrs varēja izbraukt ārpus Padomju Savienības. Papildu informācijai izveidots komentāru lauks.

Pētījumā iegūtie dati par RS biedru braucieniem 20. gadsimta 70.–80. gados ir pieejami LU LFMI virtuālajā resursā – vortālā *literatura.lv*. Dati šajā resursā ievadīti manuāli, tādējādi

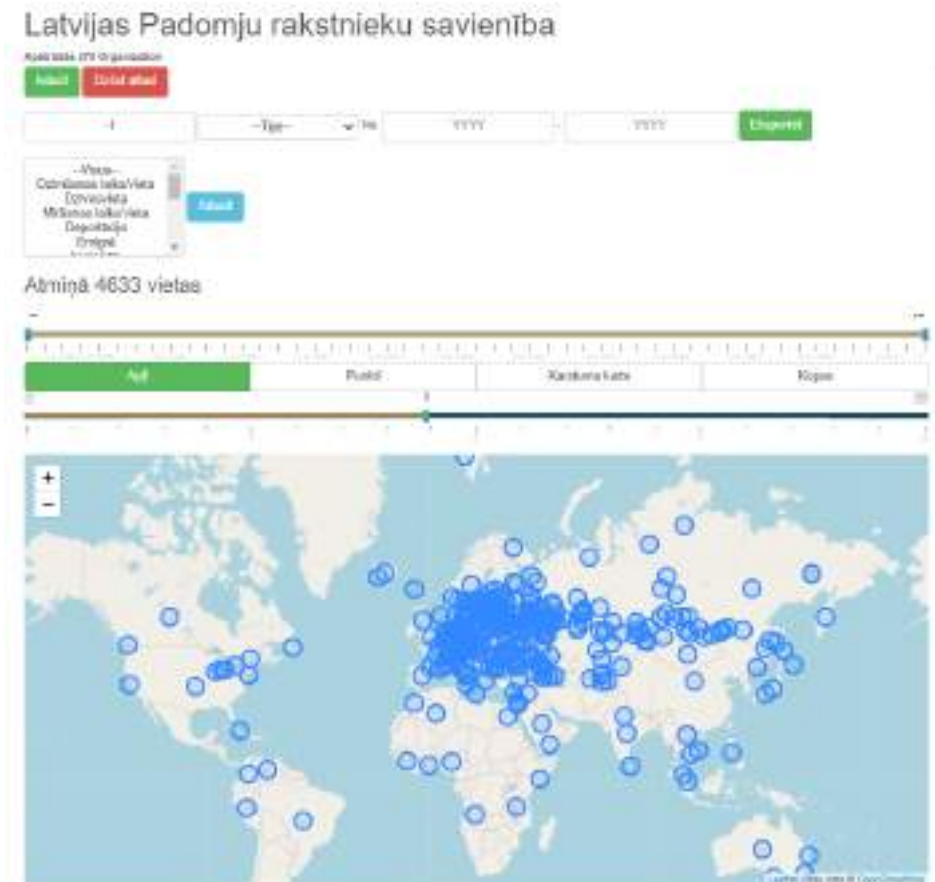

2. attēls. Ekrānuņēmums no Andreja Dripes reģistrētajiem ceļojumiem vortālā *literatura.lv*.

izvairoties no varbūtējām datu ievades kļūdām un ļaujot katru gadījumu izvērtēt individuāli. Brīvpieejā iespējams aplūkot katra RS biedra individuālos braucienus, apmeklējot konkrētu personas profilu vortālā, piemēram, Imants Ziedonis, Žanis Grīva, Andrejs Dripe, Zenta Ērgle⁴ u. c. Dati par braucieniem pieejami un vizualizēti katras personas profilā, atlasot sadaļu “Vietas”. Šajā sadaļā pieejama karte un tās leģenda, kurā var atlasīt interesējošo laika posmu un notikuma tipu (pētījuma gadījumā “ceļojums”), iegūstot datus, kas saistīti tikai ar konkrēto notikumu. Dati digitālajā kartē vizualizēti kā apli, punkti, “karstuma karte” un kopas (sk. 2. attēlu).

Vienkopus pieejamus datus par visiem RS biedru braucieniem atlasītajā laika posmā šobrīd iespējams izgūt tikai vortāla *literatura.lv* administratīvajā vidē *admin.garamantas.lv* (sk. 3. attēlu). Piekļuves tiesības administratīvajam resursam ir LU LFMI digitālo resursu redaktoriem un pētniekiem.

4 Skatīt: Imants Ziedonis <https://www.literatura.lv/lv/person/Imants-Ziedonis/867820>, Žanis Grīva <https://www.literatura.lv/lv/person/Zanis-Griva/872941>, Andrejs Dripe <https://www.literatura.lv/lv/person/Andrejs-Dripe/871700>, Zenta Ērgle <https://www.literatura.lv/lv/person/Zenta-Ergle/871710>.

3. attēls. Ekrānuņēmums no Latvijas Padomju rakstnieku savienības biedru ceļojumu kartes LU LFMI vortāla *literatura.lv* administratīvajā vidē *admin.garamantas.lv*.

Administratīvajā vidē datus var izgūt, atlasot konkrētas organizācijas (Latvijas Padomju rakstnieku savienība) profilu, tajā ar speciāli izveidotu ģeogrāfiskās kartēšanas izpētes rīku tiek atlasīta visa informācija par RS kā organizācijas notikumiem (darbavietas, ceļojumi, izglītības vietas u. c.), kas ievadīti datubāzē. Pēc visu notikumu atlasē jāizvēlas interesējošais notikuma tips (šajā gadījumā "Ceļojums"), lai izgūtu datus turpmākai pētniecībai un datu vizualizācijai. Atlasītos datus (ģeogrāfiskās vietas, to koordinātas, informācija par personām u. c.) administratīvajā vidē var izgūt *MS Excel* dokumenta formātā, tos iespējams importēt dažādos digitālo karšu rīkos, piemēram, *Google Maps*. Vietu koordinātas LU LFMI digitālo resursu administratīvajā vidē tiek iegūtas no *Lursoft* datubāzēm, *OpenStreetMap* un *Google Maps* digitālo

4. attēls. Ekrānuzņēmums no Madaras Eversones izveidotās Latvijas Padomju rakstnieku savienības biedru ārzemju braucieni (1970–1989) digitālās kartes *Google My Maps*.

karšu koordinātām. Raksta tapšanas laikā turpinās darbs pie publiski pieejama rīka izstrādes, ko veic LU LFMI IT speciālisti.

Pētījumā iegūto datu (braucieni skaitu, maršrutu, mērķu u. tml.) izvērtēšanai un prezentācijai izveidota arī digitālā karte (sk. 4. attēlu). Tūrisma vēsturnieki jau kādu laiku izmanto šo metodi, lai spētu precīzāk saskatīt pagātnes tūrisma maršrutu relācijas laikā un telpā (Anderson et al. 2017: 247). Kartēšanas praksi, sevišķi digitālo kartēšanu, plaši izmanto arī citu zinātņu pētnieki. Tas ir ērts rīks, jo digitālajās ģeogrāfiskajās kartēs ļauj vienkopus savietot vairākus datu slāņus, tādējādi izveidojot t. s. dziļās kartes (*deep mapping*) – tās vienlaicīgi funkcionē gan kā datubāzes un krātuves, gan datu vizualizācijas un darbojas kā platformas, būdamas gan datu apstrādes process, gan produkts (Foka et al. 2020: 203). Digitālās kartes nodrošina iespēju viegli atjaunināt datus un pilnveidot interaktivitāti. Tomēr tas nenotiek automātiski, un digitālās kartes bieži tiek veidotas, lai attēlotu konkrētā objekta telpiskā rakstura statistisku vizualizāciju (turpat: 205).

RS biedru braucieni karte (1970–1989) izveidota, gan izmantojot ģeogrāfiskās kartēšanas un ģeodatu izguves iespējas LU LFMI digitālajā resursā *literatura.lv*, gan *Google Maps* datu vizualizācijas iespējas⁵. Šajā kartē reģistrēts, cik biedru kopumā devušies braucienos ārpus

5 *Google Maps* ir ērts un populārs ģeodatu vizualizācijas rīks, ko izmanto daudzos digitālos projektos, piemēram, apjomīgu literāro tekstu korpusu kartēšanā u. c. (Cooper et al. 2016: 12).

PSRS, cik daudz un cik reizu apmeklētas valstis, reģioni, pilsētas u. tml. Kartēšanas procesu sarežģī PSRS un sociālistiskā bloka sabrukuma izraisītās ģeopolitiskās pārmaiņas – daļa no sociālistiskajām valstīm (Čehoslovākija, Dienvidslāvija, VDR, VFR u. tml.) un pilsētām (Rietumberlīne, Austrumberlīne) mūsdienās vairs neeksistē, līdz ar to nav iespējams precīzi noteikt šo vietu ģeogrāfiskās koordinātas. Tās digitālās kartēšanas procesā tika noteiktas aptuveni un ievadītas manuāli.

Šāda tipa projekti ir papildu veids, kā saskatīt plašāku ainu, tendences vai detaļas gan braucieni, gan ceļojumu aprakstu izpētē (Belgum et al. 2018: 320). RS biedru braucieni datu korpusa un digitālo karšu izveide *Google Maps* un vortālā *literatura.lv* ir noderīgs resurss ne tikai latviešu literatūras vēstures, bet arī citu nozaru pētniekiem.

Latvijas Padomju rakstnieku savienības biedru braucieni sociālpolitiskās tendences

Izpētot savāktu datu korpusu par braucieniem no 1970. līdz 1989. gadam, redzams, ka RS biedri ārpus Padomju Savienības braucienos devās PSRS Rakstnieku savienības, Latvijas un ārzemju kultūras sakaru biedrības, Latvijas Komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs, Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas delegāciju sastāvā, kā arī dažādu starpvalstu draudzības biedrību uzdevumā, plašākās kultūras delegācijās un grupu tūrisma braucienos, izmantojot “Inturist” piedāvātos maršrūtus. Īpašos gadījumos notika arī braucieni uz personīga ielūguma pamata.

Apskatāmajā laika posmā RS biedri visvairāk apmeklēja sociālistiskās valstis jeb t. s. satelītvalstis, kas arī bija Padomju Savienības starptautiskā tūrisma pamatā. Šo valstu struktūras, kas bija atbildīgas par starptautisko tūrisma, bija institucionāli līdzīgas Padomju Savienībai (Orlov, Popov 2016). Rakstnieki devušies gan tūrisma braucienos, gan komandējumos ar nolūku stažēties, piedalīties semināros, vasaras skolās, kultūras pasākumos, arī kongresos, plēnumos. Kvalifikācijas celšanas nolūkos visvairāk ceļojuši tulkotāji. Kopumā uz VDR veikti vismaz 88 braucieni, uz Čehoslovākiju – 56 braucieni, Bulgāriju – 40 braucieni, Poliju – 38 braucieni, Rumāniju – 35 braucieni, Dienvidslāviju – 34 braucieni, Ungāriju – 26 braucieni.

Ceļojumiem uz visvairāk apmeklēto satelītvalsti – VDR –, kā izpētījuši vēsturnieki Igors Orlovs un Aleksejs Popovs (*Aleksej Popov*), 70. gados tūristiem bija pieejami vairāk nekā 50 maršruti, savukārt 80. gados tādu bija jau 60 (turpat). Tas izskaidro arī braucieni popularitāti RS biedru vidū, kā arī jāņem vērā ar Otrā pasaules karu saistītā tematiskā līnija – populāra bija memoriālo kompleksu (piemēram, Būhenvalde), muzeju u. c. politiski ideoloģisku objektu apmeklēšana (turpat). Piemēram, rakstnieks Miervaldis Birze, kurš Otrā pasaules kara laikā atradās koncentrācijas nometnēs Salaspilī un Būhenvaldē, vairākkārt aicināts un apmeklējis dažādus Otrā pasaules kara piemiņas pasākumus VDR.

Populārs braucieni mērķis bija arī Čehoslovākija, sevišķi tās kūrortpilsēta Karlovi Vari.

Turp ārstniecības nolūkos devās vairāki Rakstnieku savienības biedri (piemēram, Imants Ziedonis, Jāzeps Osmanis, Ērika Lūse). Būtiski arī atzīmēt biežos braucienus uz sadraudzības pilsētām – Rostoku VDR, Ščecinu Polijā un Rusi Bulgārijā –, tādējādi ierindojošot mīnētās valstis visvairāk apmeklēto vidū.

RS biedru vidū tūrisma braucienu uz Rietumiem ir mazāk. Pamatojums tam rodams ierobežotajā braucienu pieejamībā, ko apstiprina arī dramaturga Pētera Pētersona paustais mutiskā atskaitē par braucienu uz dramaturģijas semināru VFR 1978. gadā: “Tā bija reta iespēja, jo mūsu zemes pārstāvji uz semināriem ārzemēs brauc reti. [...] Kas attiecas uz mūsu Rakstnieku savienību, es nesaprotu, kāpēc viens var braukt ārzemju komandējumos un ceļojumos, bet cits nē.” (LNA LVA 473-1-504: 157) RS sēžu protokolos nav rakstisku atskaišu par komandējumiem uz sociālistiskajām, t. s. kapitālistiskajām un eksotiskajām valstīm, kas liedz gūt pilnīgu priekšstatu par veiktajiem braucieniem. Dažkārt sniegtas tikai īsas, mutiskas atskaites, sēdē lakoniski informējot pārējos sekretariāta vai KP pirmorganizācijas biedrus par braucienu norisi.

Pēc dokumentu analīzes secināms, ka braucieni uz Rietumvalstīm – Zviedriju (aptuveni 31 brauciens), VFR (28 braucieni), Somiju (22 braucieni), Kanādu (14 braucieni), Lielbritāniju (12 braucieni), ASV (11 braucieni), Itāliju, Grieķiju, Franciju (uz visām 10 braucieni), Dāniju (7 braucieni) u. c. valstīm – šajā laikā notikuši dažādu organizāciju delegāciju sastāvā. RS biedri uz Rietumvalstīm devās pārsvarā profesionālos nolūkos – piedalīties konferencēs, semināros, simpozijos u. tml. Piemēram, 1985. gada jūnijā Stokholmā notika Krišjāņa Barona 100. gadadienai veltīta konference. Šajā pasākumā piedalījās 11 RS biedri (Imants Auziņš, Jānis Baltvilks, Jevsejs Bareinboms, Harijs Gulbis, Jānis Kalniņš, Olga Lisovska, Māra Misiņa, Jānis Peters, Nikolajs Zadornovs, Imants Ziedonis un Saulcerīte Viese). Taču šādiem braucieniem bija arī ideoloģiski politisks mērķis – propagandēt Padomju Savienības sasniegumus, kultūru un padomju literatūru, kā arī dibināt kontaktus un izpētīt situāciju trimdā, tātad sava veida spiegošana. Rakstnieki bija viens no padomju propagandas instrumentiem. Piemēram, dzejniece Lija Brīdaka RS KP pirmorganizācijas sēdē par braucienu uz Dāniju PSRS Rakstnieku savienības delegācijas sastāvā 1975. gada septembrī teikusi: “Mūsu ceļojums radīja zināmu satraukumu, jo jau gadu desmitiem neviena padomju rakstnieku grupa Dānijā nebija bijusi. Mūs brīdināja, ka varam tikt iejaukti kādā pretpadomju pasākumā. Braucām turp saspringti un ideoloģiski bruņojušies. [...] Kopenhāģenu redzējām steidzīgu ekskursantu acīm. [...] Nekādu provokāciju nebija, interese par mums bija draudzīga.” (LNA LVA 473-1-341: 87) Savukārt rakstniece un tulkotāja, tolaik arī viena no RS valdes sekretārēm Anna Žīgure, kura arī bija atbildīga par ārzemju braucieniem un bija daudz ceļojusi, RS atklātajā KP sapulcē 1986. gada 29. oktobrī uzsvērusi: “Šie braucieni ir bāze jebkuram kontrpropagandas darbam. Ja nav zināšanu, ne pret ko nevar cīnīties. Pretinieks ir ļoti jāpazīst. Mēs bieži nezinām, pret ko mēs īsti cīnāmies. 50to un 60to g. pieņēmumi vairs neder! Jābrauc pašiem! [...] Rakstnieka liels un svēts pienākums ir pastāstīt par redzēto, un rakstniekiem tic.” (LNA LVA PA-7263-1-44: 144, 145) Šajā sanāksmē tika nolemts, ka rakstniekiem, kuri ir bijuši ārzemēs, regulāri jālasa lekcijas par savu ceļojumu pieredzi un iespaidiem citiem rakstniekiem un dažādiem darba kolektīviem. Savukārt tā brīža RS valdes pirmais sekretārs Jānis Peters pauda atšķirīgu viedokli, norādot, ka literatūrai, arī trimdas, nevajadzētu būt nekādam sakaram ar politiku (turpat: 144).

Ārzemju braucienu tendenču atklāsmē jāizceļ vēl plašāki ceļojumi pa Eiropu vai kruīzi pa Baltijas un Melno jūru, Vidusjūru un Ziemeļjūru. Šādos braucienos gan varēja piedalīties ne visi biedri, bet īpašāka kategorija, piemēram, rakstnieks Žanis Grīva, kurš ieņēma nozīmīgus amatus padomju nomenklatūrā – viņš bija PSRS un Latvijas PSR Augstākās Padomes deputāts, LKP CK locekļa kandidāts un loceklis, Latvijas PSR Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētājs, Padomju Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija loceklis un Vispasaules Miera padomes loceklis. Grīvas gadījumā akcepts izbraukšanai no RS vadības nebija vajadzīgs⁶. Padomju Savienība centās uzturēt un izveidot attiecības ar jaunatīstības jeb t. s. Trešās pasaules valstīm (piemēram, Āfrikas valstīm), ar kurām Padomju Savienībai bija noslēgti sadraudzības līgumi, tirdzniecības sakari u. tml. Visvairāk apmeklētā bija Indija, ar kuru Padomju Savienībai bija ciešas attiecības. RS biedri visbiežāk uz eksotiskajām valstīm devās kā tūristi, nereti brauciena nolūks bija sagatavot arī reportāžu, aprakstu kādam preses izdevumam.

Apkopojot kvantitatīvos datus par RS biedru braucieniem 70. un 80. gados, redzams, ka kopumā ārpus Latvijas PSR, tostarp arī PSRS iekšienē, veikti vismaz 606 braucieni, savukārt 80. gados – 575. Visvairāk braucienos šajos gados devušies: Imants Ziedonis (32 braucieni), Gunārs Cīrulis, Pēteris Zirņītis (17 braucieni), Jānis Peters, Māris Čaklais (15 braucieni), Andrejs Dripe (13 braucieni), Andris Vējāns (13 braucieni), Ēvalds Strods (11 braucieni), Anna Žigure, Lija Brīdaka (10 braucieni). Braucienu koškaits ir krietni lielāks nekā ceļotāju skaits. RS KP organizācijas atklātajā sapulcē 1986. gada 29. oktobrī Žigure ziņoja, ka 80. gados no visām Padomju Savienības republikām visvairāk uz ārzemēm ceļojuši tieši RS biedri; ik gadu ap 30–40 rakstnieki vairākas reizes gadā varējuši izbraukt uz ārzemēm (LNA LVA PA-7263-1-44: 144).

Tomēr jāatzīmē, ka iegūtie dati no RS un tās KP pirmorganizācijas dokumentiem RS biedru ceļošanas tendences neatspoguļo pilnībā, jo dokumentos fiksēti tikai tie biedru braucieni, kuriem bijusi nepieciešama RS vadītāja rekomendācija, kā arī daļa rakstnieku ārzemju braucienos devās arī no citām organizācijām (tostarp no citām radošajām savienībām, kurās viņi bija arī biedri), piemēram, no LPSR Komponistu savienības – Marģeris Zariņš, LPSR Mākslinieku savienības – Uldis Zemzaris. Turklāt informācija par ārzemju braucieniem RS dokumentos ir samērā regulāra tikai līdz 1985. gadam. Vēlākā posma dokumentos informācija ir fragmentāra un skopa; tas saistāms ar politiskajām un ekonomiskajām pārmaiņām valstī līdz ar Gorbačova nākšanu pie varas, kad iespējas ceļot un doties ārpus Padomju Savienības kļuva pakāpeniski arvien pieejamākas un šim nolūkam vairs nebija nepieciešams saskaņojums KP struktūrās.

Visaptverošam Latvijas PSR rakstnieku ceļošanas tendenču apskatam nepieciešams izpētīt vēl citus LNA LVA fondus, kas saistīti ar tūrismu un izbraukšanu ārpus Latvijas PSR⁷. Taču datu korpusā un digitālajās kartēs apkopotajos datos redzams, ka braucienų biežums pētījumā apskatītajā laikā ir pietiekami liels, kas norāda gan uz RS biedru privilēģēto

6 Plašāk par Žaņa Grīvas statusu skat. Eversone 2021.

7 Jāņem vērā arī, ka visi dokumenti nav pieejami, jo iznīcināti vai vispār nav arhivēti.

statusu, gan ceļošanas pieejamību, paplašinot apmeklēto valstu ģeogrāfiju, kas redzama RS biedru braucienā digitālajās kartēs.

Ceļojumu atspoguļojums publicistikā

Padomju periodā rakstītās ceļojumu piezīmes var iedalīt četrās tematiskās grupās: ceļojumi pa Latviju, ceļojumi pa Baltijas valstīm, ceļojumi pa PSRS teritoriju un ceļojumi ārpus PSRS uz sociālistiskajām un citām pasaules valstīm (Burima 2018: 67), savukārt tūrisma braucienus var iedalīt vismaz trīs grupās: braucieni, par kuriem rakstītas publicistiskas vai beletrizētas ceļojumu piezīmes; braucieni, kuros gūtā pieredze pārkausēta literāros darbos; braucieni, par kuriem piezīmes nav publicētas vai arī tās publicētas pēcpadomju periodā (Oga 2021: 128). Gan publicistisko, gan beletrizēto ceļojuma piezīmju klāstā pārstāvēti gan apraksti par braucieniem pa PSRS teritoriju, gan ceļojumi uz sociālistiskajām jeb t. s. satelītvalstīm, Rietumu kapitālistiskajām un eksotiskajām valstīm.

Atsauces uz ceļojumiem plašāk jaušamas dzejā un publicistikā. Piemēram, braucieniem pa PSRS veltītas Imanta Ziedoņa, ukraiņu rakstnieka Vitālija Korotiča (*Vitalij Korotich*) un fotogrāfa Gunāra Janaiša Tadžikijas ceļojuma (1971) piezīmes “Perpendikulārā karote” (1972); ceļojumiem uz satelītvalstīm – Ritas Luginskas “iespaidu mozaika” par Polijas apmeklējumu 1968. un 1970. gadā “Polonēzē pa Poliju” (daļēji periodikā 1968, grāmatā 1973) un Miervalža Birzes apraksti par VDR (1970) un Čehoslovākijas (1972) apmeklējumu rakstos “Ceļojums pa Harcu” un “Prāga, kastaņu ziedā” (periodikā attiecīgi 1970 un 1972, grāmatā “Lai atgrieztos”, 1984). Rietumvalstu apciemojumi fiksēti Birzes piezīmēs par ceļojumiem uz Dāniju, Zviedriju un Somiju (1967), VFR (1980) un Franciju (1984) (periodikā attiecīgi 1967, 1980 un 1984, grāmatās “Lai atgrieztos”, 1984, un “Tāli gadi, tuvi laiki”, 1987), Māra Čaklā Dānijas ceļojuma aprakstos (grāmatā “Nozagtā gliemežnīca”, 1980), Andreja Dripes aprakstos par 1981. un 1984. gada braucieniem uz VFR (periodikā 1981 un 1984, grāmatā “Līdzatvestais”, 1986). Piezīmes par kopīgu viesošanos ASV (1975) rakstījis gan Jānis Anerauds (grāmatā “Zem saules – cilvēku zemē”, 1984), gan Jānis Peters (grāmatā “Kalējs kala debesīs”, 1981), savus iespaidus pēc ASV apmeklējuma publicējuši arī Arvīds Grigulis (ceļojums 1971. gadā; dzeja periodikā 1971 un krājumā “Marginālījas angļu valodas vārdnīcā Amerikas ceļojuma laikā”, 1972) un Marģeris Zariņš (ceļojums 1975. gadā; publikācija periodikā 1976, grāmatā “ppf: Pārdomas. Pieraksti. Feļetoni”, 1980). Ceļojumus uz eksotiskajām valstīm atspoguļo, piemēram, Zentas Ērgles piezīmes “No Plutona līdz Neptūnam” par ceļojumu uz Āfriku 1973. gadā (periodikā daļēji 1973, grāmatā 1975) un “Gads ar diviem pavasariem” par 1976. gada ceļojumu uz Jaungvineju, Austrāliju un Jaunzēlandi (periodikā 1977 un 1978, grāmatā 1979), Artūra Heniņa apraksts par Islandi “Atlantijas savādniece” (1973), Jāņa Anerauda piezīmes “Kontrasti” par 1971. gada braucienā uz Latīņameriku grāmatā “Zem saules – cilvēku zemē” (1984). Andra Vējāna piezīmes par braucieniem Miera komitejas delegāciju sastāvā uz Kanādu, ASV, Kubu, Somiju, Zviedriju, Dāniju, Franciju, Lielbritāniju, Nikaragvu publicētas grāmatā “Vulkāns un asara” (1984). Ierobežotā informācijas

pieejamība stagnācijas apstākļos pieļauj, ka ceļojumu iespaidus kā nenovecojušus iespējams lasītājiem pasniegt grāmatas formātā arī 10–15 un vairāk gadus pēc braucienu norises brīža.

Turpmāk rakstā analizēti Latvijas Padomju rakstnieku savienības biedres, rakstnieces Zentas Ērgles ārzemju braucieni 70. un 80. gados, izvēloties fokusu uz valstīm aiz dzelzs priekšvara un atklājot tendences šo ceļojumu norisē un iespaidu atklāšanā publicistikā.

Zentas Ērgles piezīmes par ceļojumiem uz eksotiskajām un Rietumu valstīm

Rakstniece un arhitekte Zenta Ērgle (1920–1998) bija viena no pazīstamākajām latviešu bērnu un pusaudžu rakstniecēm 20. gadsimta 50.–80. gados. Līdzās bērniem un jauniešiem rakstītajiem darbiem publicējusi arī ceļojumu piezīmes – “No Plutona līdz Neptūnam” (1975) un “Gads ar diviem pavasarim” (1979).

Ērgle savu Āfrikas piezīmju ievadā rakstījusi: “Tālajā bērībā blakus manai gultai karājās sienas sega. Tajā bija attēloti džungļi. [...] Vakaros aizmigdama es prātoju: kad izaugšu liela, aizbraukšu uz Āfriku un pastaigāšos pa īstiem džungļiem. [...] Bērnu dienu piedzīvojumu literatūru nomainīja nopietnās grāmatas – Gržimeka, Hantera un citu autoru stāsti par Āfriku. Ilgas pēc dienvienu eksotikas nespēja aplāpēt pat divkārsa darba slodze un ģimenes rūpes.” (Ērgle 1975: 6, 7) Līdzīgi izteicies rakstnieks Zigmunds Skujiņš, kurš nodēvējis to par “sapņu revīziju” (Skujiņš 2006: 15), apliecinot Jurčaka tēzi par ārzemēm kā iedomātu telpu.

Zenta Ērgle tūrisma ceļojumos dodas, jo viņas grāmatas ir populāras un tiek tulkotas svešvalodās, viņa ir to rakstnieku vidū, kuri var atļauties dārgos ceļojumus; paralēli rakstniecībai strādā par inženieri arhitekti Zemes ierīcības projektēšanas institūtā (1949–1975), ir gan RS, gan LPSR Arhitektu savienības biedre, nav bijusi LKP biedru vidū.

“– Vai tev nepietiek? – piederīgie brīnās, redzēdami uz galda izklātās kartes un labi zinādami, ko tas nozīmē. Ko lai dara, pret ceļošanas slimību, tāpat kā pret cece mušu un miega slimību, pagaidām vēl zāļu nav,” (Ērgle 1975: 85) tā Ērgle noslēgusi Āfrikas ceļojuma piezīmes, ceļošanu salīdzinot ar atkarību, pret kuru nav iespējams cīnīties, bet kuru, tieši otrādi, viņai ir iespējams izbaidīt statusa un privilēģiju dēļ.

Ērgles apmeklētās valstis liecina arī par zināmu atkāpi no pieņemtās tendences padomju inteliģencei saņemt atļauju doties uz eksotiskajām valstīm vai Rietumvalstīm tikai pēc tam, kad apmeklētas t. s. satelītvalstis. RS dokumenti par 60.–80. gadiem uzrāda šādus Ērgles ceļojumus: Armēnija (1965), Tālie Austrumi, Kamčatka un Kuriļu salas (1973), Gruzija (1974), Azerbaidžāna (1976), Bulgārija (1982, jūlijs–augusts, LPSR un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības speciālās tūristu grupas sastāvā uz 14 dienām). Publicētā informācija liecina, ka 1967. gadā Ērgle apmeklējusi arī Dāniju, Zviedriju un Somiju (Auziņš et al.

1971: 75). Šāda atļauja, iespējams, dota tāpēc, ka jau “atkušņa” laikā, 1956. gadā, viņa kopā ar citiem kolēģiem arhitektiem apmeklējusi Poliju (Ērgle 1956). Tādējādi Ērglei 70. gados nav formālu šķēršļu braucienam uz eksotiskajām un Rietumvalstīm.

Grāmatās “No Plutona līdz Neptūnam” un “Gads ar diviem pavasariem” (katra grāmata iespiesta 15 000 eksemplāru metienā) aprakstītie ceļojumi⁸ uz Āfrikas valstīm (Malagasijas Republiku, Reinjonu, Maurīcijas Republiku, Tanzānijas Apvienoto Republiku) 1973. gadā un Jaungvineju, Austrāliju un Jaunzēlandi 1976. gadā RS arhīva dokumentos nav minēti. Braucienus organizējusi PSRS un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrība, un šī informācija minēta publicētajos ceļojumu aprakstos, attiecīgi grāmatas “No Plutona līdz Neptūnam” ievadā (Ērgle 1975: 8) un grāmatas “Gads ar diviem pavasariem” izdevēja anotācijā (Ērgle 1979: [120]).

Šajos PSRS un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības organizētajos ceļojumos dodas nelielas tā saucamās specgrupas, piemēram, par braucienu uz Āfriku Ērgle rakstījusi, ka “[e]sam deviņi “laimīgie”. Bez vadītāja un PSRS un Āfrikas kultūras sakaru biedrības pārstāvja tūristu grupā vēl ir divas Maskavas pasniedzējas, ģeoloģijas zinātņu doktors, radiožurnālists un kinooperators. No Rīgas esam divas – māksliniece M. Stāraste un es.” (Ērgle 1975: 8) Ceļojumā uz Jaungvineju, Austrāliju un Jaunzēlandi devušies pavisam 19 delegāti (Ērgle 1979: 11), no Latvijas arī LPSR un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības prezidents (1970–1977) Žanis Zakenfelds, kurš bijis delegācijas vadītājs (turpat: 101), un komponists Raimonds Pauls (turpat: 5), savukārt pārējo ceļotāju vidū bijuši nomenklatūras un inteliģences pārstāvji: PSRS Augstākās Padomes deputāts Postņikovs, “Ļeņingradas skolotāja Valentīna Talalaikina” (turpat), “Šuvalovs, kādreizējais sacīkšu braucējs” (turpat: 111), “Sociālistiskā Darba Varonis Luka Ivaņiščenko, Hersonas rajona Radzjankas kolhoza priekšsēdētājs” (turpat: 118), armēņu mākslinieks Zulans Grigorjans (turpat) un citi, kuru biogrāfijas un uzvedība iepriekšējos ceļojumos uz satelītvalstīm ļāvuši saņemt braukšanas atļauju un kuri finansiāli varējuši šādu ceļojumu atļauties. Kādā intervijā Ērgle Austrālijas brauciena sakarā izteikusies: “Ceļošana ir ļoti dārgs prieks. Bet man nemaz nav žēl!” (Ločmelis 1980: 169)

Brauciena dalībniekiem ceļojuma laikā bijuši arī oficiāli pienākumi – tikšanās ar Jaunzēlandes un PSRS draudzības biedrības biedriem, PSRS vēstniecības pārstāvjiem –, tādējādi šie padomju tūristi nav bijuši brīvdienās, bet pildījuši tādu pašu propagandas darbu kā PSRS mūziķi vai dejotāji, kuri ar koncertiem viesojušies Jaunzēlandē kultūras apmaiņas nolūkos (1970. gadā PSRS viesojies arī maoru ansamblis un baritons Inia Te Viata (*Inia Te Wiata*)). Ērgle, atsaucoties uz biedrības viceprezidentu Levisu, Jaunzēlandes radio un televīzijas ministru Templtonu un pašu delegācijas vadītāju Zakenfeldu, atzīst, ka “ir labi, ja dažādu zemju un pārliecību ļaudis satiekas, iepazīst cits citu un sadraudzējas” (Ērgle 1979: 101), taču neslēpj arī sarūgtinājumu, ka brauciena dalībnieki “[i]espiesti jau iepriekš sastādītā un apstiprinātā

8 Ar digitālo humanitāro zinātņu metodēm vortāla *literatura.lv* datubāzē izveidotas grāmatās minēto vietu kartes: <https://www.literatura.lv/lv/work/No-Plutona-lidz-Neptunam/406593>; <https://www.literatura.lv/lv/work/Gads-ar-diviem-pavasariem/406594>. Minēto daiļdarbu teksti nav ievietoti sistēmā autortiesību ierobežojumu dēļ.

maršruta Prokrusta gultā” (turpat: 104), šo tendenci gan skaidrojot ar to, ka “dabiska un saprotama ir kapitālistisko valstu tūrisma firmu cenšanās iebraucējiem, vēl jo vairāk Padomju zemes pārstāvjiem, parādīt spožu savas valsts parādes fasādi”, un uzsverot, ka “[t]ikšanās reizēs ar Jaunzēlandes un PSRS draudzības biedrības biedriem, tāpat sarunās ar latviešu un krievu emigrantiem uzzinājām arī par medaļas otro – ēnas pusi” (turpat: 116).

Ērgles ceļojumu piezīmes “No Plutona līdz Neptūnam” un “Gads ar diviem pavasariem” adresētas pieaugušajiem lasītājiem, un tās raksturo blīvs ģeogrāfisko un politisko faktu un personīgo iespaidu kopums, ko veidojusi intensīvā gatavošanās ceļojumiem un to laikā fiksētā informācija un emocijas. Par autorei erudīciju un avotu apguvi (“Pirms braukšanas salasījos visādus briesmu stāstus.” (Ērgle 1979: 5)) liecina grāmatā izmantotā zinātniskā un populārzinātniskā literatūra – čehu etnologa Miloslava Stingļa (*Miloslav Stingl*), norvēģu ceļotāja Tūra Heijerdāla (*Thor Heyerdahl*), vācu zoologa Bernharda Gržimeka (*Bernhard Grzimek*) u. c. autoru darbi, Latvijā un PSRS pieejamā satelītvalstu prese, arī Padomju Latvijā oficiāli nepieejami izdevumi, kā, piemēram, “Zeme un tautas” (1929–1931) –, kā arī oficiāli statistikas un propagandas materiāli, piemēram, Papua-Jaungvinejas premjerministra raksti un runas (turpat: 49–51) un pārskati par jaunattīstības valstu ekonomiku.

Gan Āfrikas, gan Austrālijas un Jaunzēlandes ceļojumu piezīmēs uzsvērts, ka vietējie iedzīvotāji padomju tūristus sastop reti vai šīs grupas ierašanās ir pirmā reize: “Padomju cilvēki Madagaskarā ir reti viesi. Aerodroma kalpotāji mūs aplūko ar vāji slēptu interesi. Mēs darām to pašu.” (Ērgle 1975: 9); “Mūsu sarunā piedalās košās drānās tērptie papuasau jaunieši. Baltie zobi mirdz draudzīgos smaidos. Viņi pirmo reizi redz padomju cilvēkus. Skan balsis: – Lenin, dražba, Moskau!” (Ērgle 1979: 28) Šādi tiek īstenota savdabīga dubultā koloniālisma pieredze, satiekoties jaunatklājējiem no abām pusēm, taču šīs attiecības neraksturo bailes vai pakļaušanās, vien abpusēja interese, kuru neietekmē pastāvošas vai nākotnē paredzamas saistības.

Austrālijas un Jaunzēlandes stāstījuma otrā daļa saucas “Pa kapteiņa Granta bērnu pēdām”, un Ērgle vairākkārt citē latviešu lasītājam pazīstamo franču rakstnieka Žila Verna (*Jules Verne*, 1828–1905) romānu “Kapteiņa Granta bērni” (*Les Enfants du capitaine Grant*, 1865–1867, latviski 1926) un atsaucas uz tā tekstu, piemēram: “Bet atgriezīsimies pie Vaikato upes. No šejienes sākas Verna varoņu ceļojums 20 metru garajās pirogās pret straumi uz dienvidiem – uz Taupo ezeru. Mēs to pašu ceļu veicam dažās stundās ar autobusu.” (turpat: 63) Pētījuma izvērsumā iespējams apsvērt Verna romāna tulkojuma teksta kartēšanu un, izmantojot datu slāņu pievienošanas un atslēgšanas metodi, salīdzināt un analizēt Verna romāna varoņu maršrutu Jaunzēlandē 19. gadsimta 60. gados un Ērgles ceļojuma laikā apmeklētās vietas pēc vairāk nekā simt gadiem – 1976. gadā.

Ceļojumu piezīmēs minētās vietas iedalītas piecās kategorijās, rakstnieku ceļojumu maršrutu un apmeklēto vietu attēlošanai nedaudz transformējot Barbaras Pjati (*Barbara Piatti*) piedāvāto literārajos darbos minēto vietu reģistrēšanas un kartēšanas piecu pakāpju modeli (Piatti 2016: 92–93), kuru Daija un Kalnačs reducējuši trīspakāpju modelī (skat. Daija un Kalnačs 2019b: 159). Attiecīgi Ērgles piezīmēs minētās vietas grupētas šādas kategorijās:

1. vietas, kas ietilpst vispārējā brauciena maršrutā, piemēram, Āfrikas ceļojumā, ietverot apmeklētās valstis vai pilsētas: Rīga–Maskava–Parīze–Džibuti–Antananariva–Sendenī–Portluī–Daressalama–Entebe–Kaira–Beiruta–Erevāna–Maskava–Rīga (Ērgle 1975: 85);
2. katrā valstī un pilsētā apmeklēto vai minēto vietu detalizēts uzskaitījums, piemēram, Jaunzēlandē: Oklenda, Kvīnstrīta un Domeina parks Oklendā, Vaitematas osta; arī viesnīcas un restorāni u. tml. vietas (tostarp vairs neeksistējošas (piemēram, Malagasijas Republika), norādot to atrašanās vietu tieši vai aptuveni);
3. piezīmju tekstā minētās vietas, kas saistītas ar brauciena maršrutu, ne visas no tām tikušas apmeklētas. Šī kategorija pilnībā vai daļēji pārklājas ar otro kategoriju;
4. piezīmju tekstā minētās vietas, kas nav saistītas ar brauciena maršrutu, taču atspoguļo autora erudīciju un tēlaino domāšanu, piemēram, salīdzinot apceļotās vietas ar Latvijas ģeogrāfiju vai citos braucienos apmeklētajām vietām; piemēram sniegti citāti no Ērgles piezīmēm: “Blakus tirgum paceļas dzīvojamu ēku jaunceltņu rajons, gandrīz tāds pats kā pie mums Āgenskalnā, tikai priežu vietā kokospalmas” (turpat: 49); “[n]olaidenie, kokiem apaugušie kalni vietām atgādina Krimu, stāvēs klinšu nogāzes, pa kurām putodami un šalkdami gāžas lejup ūdenskritumi, – Kaukāzu, bet vietām ar savu skarbumu un varenību – Tjanšanu.” (Turpat: 21) Šajā kategorijā ietilpst vietas, kas raksturo kraso nošķirumu “pazīstamā/vietējā” un “nepazīstamā/svešā” telpa Rietumvalstu un eksotisko valstu apmeklējumu pieredzē. Kā atzinuši Daija un Kalnačs, šo atšķirību “izpētes rezultātus var pamatot, katalogizējot asociācijas un stereotipus, kas pārstāvēti korpusa lasīšanas procesā apkopotajos [romānu] fragmentos” (Daija, Kalnačs, 2019a: 76). Šai kategorijā ietilpst arī piezīmju tapšanas laikā pastāvējušās, bet mūsdienās vairs neeksistējošās valstis, kā Čehoslovākija, Dienvidslāvija u.tml.;
5. piezīmju tekstā minētās, mūsdienās neeksistējošās (zudušās) vēsturiskās, mītiskās, leģendās tēlotās vietas, piemēram, “[a]pmēram 160 kilometru uz ziemeļrietumiem no Tahiti atrodas Raiatea saliņa, kādreizējā leģendārā Havaiki – senās Polinēzijas reliģiskais centrs” (Ērgle 1979: 65); “[s]enajā pasaulē bija pazīstami septiņi brīnumi: Ēģiptes piramīdas, Semiramīdas gaisa dārzi Bābelē [Babilonā], Artemīdas templis Efesā, Zeva statuja Olimpijā, Halikarnasas mauzolejs, Rodas koloss un Aleksandrijas bāka.” (Ērgle 1979: 74)

Pirmās divas kategorijas apkopo ceļojuma dalībnieka apmeklētās vietas, kā arī padomju perioda ceļojumu maršrutu tendences, piemēram, obligātā izlidošana no Maskavas, pārsēšanās un ekskursijas maršruts Parīzē ceļā uz Āfriku (“Ko tūrists var ieraudzīt Parīzē dažu stundu laikā? [...] Atstājot Parīzi, sapratām, kā jūtas izbadēties cilvēks, ja tam no bagātīgi klāta galda atļauj nogaršot vienu vienīgu kumosu.” (Ērgle 1975: 8)) Šīs kategorijas, vizualizētas kā atsevišķi datu un karšu slāņi, ļauj veidot papildu slāņus, transformējot vai papildinot pastāvošos, piemēram, ar minēto Verna romāna “Kapteiņa Granta bērni” varoņu pārvietošanās karti, citu autore lasīto autoru (Heijerdāla, Gržimeka) maršrutu kartēm u. tml., fiksējot kopīgi minētās un apmeklētās vietas un maršrutu paralēlās daļas. Skatot trešās, ceturtais un piektās kategorijas slāņus apvienojumā, tiek iegūta visu ceļojuma piezīmju tekstā minēto vietu karte.

Izmantojot *Google Maps* programmatūru, iespējams arī izkalkulēt visa ceļojuma vai tā daļu kilometražu un salīdzināt to ar ceļotāju kalkulācijas datiem, ja tādi sniegti (Āfrikas ceļojuma piezīmēs Ērgle minējusi, ka “ar dažādu valstu lidmašīnām un automašīnām nobraukti ap 33 000 kilometru” (turpat: 85)).

Ceļojuma piezīmēs minēts plašs vietu skaits⁹: “No Plutona līdz Neptūnam” – 265 unikālas vietas vai objekti, “Gads ar diviem pavasariem” – 322 unikālas vietas vai objekti, no kurām attiecīgi 163 (62 %) un 216 (67 %) saistītas ar konkrēto ceļojumu maršrutiem. Atšķirīgu paņēmieni autore izmanto bērniem adresētajās grāmatās, kuras iedvesmojuši ceļojumi, – šajos darbos minētas tikai vietas Āfrikā un Austrālijā, ar izņēmumu stāsta “Ceļojošais cirks “Matilde”” ievadā un nobeigumā, tēlojot autores nokļūšanu Austrālijā un atgriešanos no tās: “Šeit nelielā Zelta piekrastes pilsētiņā mūsu ceļi šķīrās. Ceļojošā cirka “Matilde” ļaudis devās jaunā braucienā pa Austrāliju, bet mani lidmašīna nesa pāri teiksmainajām Indonēzijas salām un Indijai atpakaļ uz Dzimteni.” (Ērgle 1981: 19)

Zentas Ērgles ceļojumu aprakstus gan periodikā, gan grāmatās papildina fotogrāfijas, krāsainie diapozitīvi, kurus rakstniece demonstrējusi arī tikšanās reizēs skolās un bibliotēkās, kā arī īpašos stāstu vakaros šaurā lokā, tādējādi īstenodama savu iespaidu pārnesi vairākās pakāpēs un pielāgodama to dažādām auditorijām – piezīmju lasītājiem periodikā un grāmatās, bērniem viņiem adresētajos darbos un, visbeidzot, klātienēs tikšanos apmeklētājiem.

Nobeigums

Latvijas Padomju rakstnieku savienības biedru 70.–80. gadu braucieni un ar tiem saistītā publicistika ir turpmāk plašāk pētāms jautājums. Rakstā ar digitālo humanitāro zinātņu metodēm apkopotie dati, karšu izveide vortālā *literatura.lv* un *Google Maps*, piemēri par rakstnieku braucieni tendencēm un atsevišķu rakstnieku (Zentas Ērgles) ceļojumu un darbu padziļināta analīze ir viens no veidiem radošās inteliģences tūrisma dinamikas izpētē periodā, kad šīs iespējas Latvijas PSR bija limitētas un ekskluzīvas. Tādējādi rakstā atspoguļotas arī radošās inteliģences privilēģijas un loma padomju ideoloģijā. Pētījuma procesā aizsāktā rakstnieku braucieni un to darbu digitālā kartēšana un datu vizualizācija ir viens no mēģinājumiem latviešu literatūras vēstures izpētē izmantot digitālo humanitāro zinātņu metožu iespējas, kas palīdz sistematizēt un pārskatāmāk analizēt ceļojumu maršrutus un to intensitāti, kā arī ļauj precīzāk saskatīt braucieni sociālpolitiskos aspektus – braucieni mērķus, braucieni norisē iesaistītās organizācijas, politisko situāciju un sociālos apstākļus u. tml. Publiski pieejamie dati un digitālās kartes par rakstnieku veiktajiem braucieniem LU LFMI vortālā

9 Šajā pētījumā, veidojot ceļojumu piezīmēs un daiļliteratūrā minēto vietu sarakstu un kartes, šo vietu atkārtoti pieminējumi tiek reģistrēti, taču aprēķinā netiek ņemti vērā, atšķirībā no Dajjas un Kalnača piecejas daiļliteratūras darbu kartēšanā (Daija, Kalnačs 2019b: 155). Atkārtoti vietu pieminējumi tiks analizēti rakstnieku un viņu daiļdarbu varoņu ceļojumu maršrutu kartēšanā pētījuma turpinājumā.

literatura.lv ir vērtīgs avots un vizualizācijas rīks dažādu nozaru pētniekiem, kas pēta, piemēram, daiļliteratūru un publicistiku, postkoloniālo situāciju Baltijas valstīs, tūrismu un tā vēsturi, ceļojumu aprakstus u. tml. Vortālā *literatura.lv* pieejamā rakstnieku ceļojumu datubāze un administratīvajā vidē pieejamais kartēšanas rīks sniedz iespēju latviešu literatūras vēstures un padomju literārā procesa pētniecībā izmantot jaunas pieejas un metodes, aktualizējot iepriekš nepētītus jautājumus. Darbs pie kartēšanas rīka pilnveides vortālā *literatura.lv* un resursa administratīvajā vidē turpinās, lai publiski būtu pieejamas datu vizualizācijas ne tikai par atsevišķu personu ceļojumiem, bet tos varētu atlasīt arī pēc piederības konkrētai organizācijai, piemēram, Rakstnieku savienībai.

Pēc iegūto faktu un datu analīzes secināms – lai arī vairāki tūrisma vēsturnieki atzīst, ka tieši arhīvos iespējams kvalitatīvāk izsekot tūrisma institucionālajai attīstībai un tekstuālajam un galamērķu vizuālajam attēlojumam, nekā pētot atsevišķu tūristu individuālo pieredzi (Bechmann Pedersen, Noack 2019: 8), tomēr RS biedru braucienu izpētes sakarā ne vienmēr arhīva dokumentos iespējams iegūt informāciju par rakstnieku ceļošanas tendencēm, kā arī gūt apstiprinājumu ceļojumu īstenošanai, it īpaši gadījumos, kad pieejami tikai dokumenti par braucienu atļauju izsniegšanu, bet nav pieejamas komandējumu atskaites, kas ļautu gūt pilnīgāku priekšstatu par braucienu norisi¹⁰. Tādēļ tēmas atklāsmē būtiska ir atsevišķu Rakstnieku savienības biedru individuālo gadījumu izpēte, padziļinātu uzmanību pievēršot šo rakstnieku personības, daiļrades, publicistikas, memuārliteratūras, kā arī periodikas un citu arhīvu fondu izpētei.

10 Latvijas Padomju rakstnieku savienības sekretariāta un komunistiskās partijas pirmorganizācijas sēžu dokumentos no 1970. līdz 1989. gadam LNA LVA krājumā nav nevienas rakstiskas RS biedra ārzemju komandējuma vai tūrisma brauciena atskaites.

- Anderson, Carrie, Ceserani, Giovanna, Donaldson, Christopher, Gregory, Ian N., Hall, Melanie, Rosenbaum, Adam T., Taylor, Joanna E. (2017). Digital Humanities and Tourism History. *Journal of Tourism History*, No. 9(2–3), pp. 246–269. DOI: 10.1080/1755182X.2017.1419455
- Annus, Epp (2018). *Soviet Postcolonial Studies. A View from the Western Borderlands*. London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Auziņš, Imants, Avotiņa, Daina, Kindzulis, Česlavs (sast.) (1971). *Latvijas Padoņņu rakstnieku savienība picos gados (1966–1970)*. Izdevums rakstnieku VI kongresam. Rīga.
- Bechmann Pedersen, Sune, Noack, Christian (2019). Crossing the Iron Curtain. An Introduction. Bechmann Pedersen, Sune, Noack, Christian (eds.). *Tourism and Travel During the Cold War: Negotiating Tourist Experiences Across the Iron Curtain*. 1st ed. London: Routledge, pp. 1–20.
- Belgum, Kirsten, Handley, Keith, Bott, Rachel (2018). Mapping Travel Writing: a Digital Humanities Project to Visualise Change in Nineteenth-Century Published Travel Texts. *Studies in Travel Writing*, No. 22(3), pp. 306–324. DOI: 10.1080/13645145.2019.1575765
- Burima, Maija (2018). Orientalism, otherness, and the Soviet empire: travelogues by Latvian writers of the Soviet period. Annus, E. (ed.). *Coloniality, Nationality, Modernity. A Postcolonial View on Baltic Cultures Under Soviet Rule*. New York: Routledge, pp. 65–75.
- Cooper, David, Donaldson, Christopher, Murrieta-Flores, Patricia (2016). Introduction: Rethinking Literary Mapping. Cooper, David, Donaldson, Christopher, Murrieta-Flores, Patricia (eds.). *Literary Mapping in the Digital Age*. London, New York: Routledge, pp. 1–22.
- Daija, Pauls, Kalnačs, Benedikts (2019a). Exploring Space and Place in Literature: Towards Digital Analysis and Literary Mapping in the Context of Latvian Cultural History. *Colloquia*, No. 42, pp. 67–83.
- Daija, Pauls, Kalnačs, Benedikts (2019b). The Geographical Imagination in Early Twentieth-Century Latvian Novels. *Primerjalna Književnost*, No. 42(2), pp. 153–171.
- Daukste-Silasproģe, Inguna (2020). Rīga Andreja Johansona dzīves un daiļrades kartē. *Letonica*, Nr. 42, 50.–65. lpp. DOI: 10.35539/LTNC.2021.0042.I.D.S.0004
- Eglāja-Kristone, Eva (2012). Robežas simbolizācija latviešu rakstnieku ceļojuma aprakstos par tūrisma braucieniem ārpus PSRS. *Letonica*, Nr. 24, 9.–21. lpp.
- Eglāja-Kristone, Eva (2016). *Dzelzsgriežņi: Latvijas un Rietumu trimdas rakstnieku kontakti*. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts.
- Eglāja-Kristone, Eva (2021). The Digital Resource Literatura.lv: An Introduction. *Colloquia*, No. 47, pp. 149–159.
- Ērgle, Zenta (1956). Polija šodien. *Zvaigzne*, Nr. 17, 22.–24. lpp., Nr. 18, 12.–14. lpp.
- Ērgle, Zenta (1975). *No Plutona līdz Neptūnam. Ceļojuma piezīmes*. Rīga: Liesma.
- Ērgle, Zenta (1979). *Gads ar diviem pavasariem. Ceļojuma piezīmes*. Rīga: Liesma.
- Ērgle, Zenta (1981). Ceļojošais cirks “Matilde” (nobeigums). *Zilīte*, Nr. 7, 18.–19. lpp.
- Eversone, Madara (2021). Komunistiskās partijas kontroles mehānisms Latvijas Padoņņu rakstnieku savienībā: Zaņa Grīvas piemērs. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*, 26. Liepāja: LiePA, 110.–118. lpp. DOI: 10.37384/APLKP.2021.26-1.110
- Foka Anna, Cocq Coppélie, Buckland Phillip I., Gelfgren Stefan (2020). Mapping Socio-Ecological Landscapes: Geovisualization as method. Schuster, Kristen, Dunn, Stuart. *Routledge International Handbook of Research Methods in Digital Humanities*. 1st ed. London: Routledge, pp. 203–217.
- Gorsuch, Anne E. (2011). *All This is Your World. Soviet Tourism at Home and Abroad After Stalin*. New York: Oxford University Press.
- Kārkla, Zita (2021). Ievads, komentāri. *Par piemiņu. Minnas Freimanes ceļa apraksti*. Rīga: LU LFMI.
- LNA LVA 473. f., 1. apr., 504. l. Latvijas Padoņņu rakstnieku savienības valdes sekretariāta sēžu protokoli 1978. g.
- LNA LVA 473. f., 1. apr., 341. l. Latvijas Padoņņu rakstnieku savienības valdes sekretariāta sēžu protokoli (08.01.1975.–25.12.1975.)
- LNA LVA PA-7263. f., 1. apr., 44. l. Latvijas Padoņņu Rakstnieku savienības komunistiskās pirmorganizācijas Rīgas pilsētas Kirova rajona partijas pirmorganizācijas sapulču

- protokoli Nr. 3–12 (31.01.1986.–24.12.1986.)
- LNA LVA PA-7263. f., 1. apr., 36. l. Latvijas Padomju rakstnieku savienības komunistiskās partijas pirmorganizācijas biroja sēžu protokoli (04.02.1981.–09.12.1981.)
- LNA LVA PA-7263. f., 1. apr., 39. l. Latvijas Padomju rakstnieku savienības komunistiskās partijas pirmorganizācijas biroja sēžu protokoli (26.01.1983.–28.12.1983.)
- Ločmelis, Alberts (1980). Atkal pie darba. *Karogs*, Nr. 12, 168.–169. lpp.
- Oga, Jānis (2021). Ārzemju ceļojumu iespaidi latviešu rakstnieku darbos t. s. “Brežņeva laikmetā”: liecības par atļauto un liegto. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*, 26(1). Liepāja: LiePA, 119.–136. lpp. DOI:10.37384/APLPK.2021.26-1.119
- Orlov, Igor (2014). *The Soviet Union Outgoing Tourism in 1955–1985: Volume, Geography, Organizational Forms*. Higher School of Economics Research Paper No. WP BRP 50/HUM/2014. Available: <https://www.hse.ru/data/2014/04/29/1322754646/50HUM2014.pdf> [accessed 13.11.2021.].
- Orlov, Igor, Popov, Aleksej (2016). *Skvoz’ “zheleznyj zhanaves”. Russo turista: sovetiskij vyezdnoj turizm. 1955–1991*. Moskva: Izdatel’skij dom Vysshej shkoly jekonomiki. Kindle versija.
- Piatti, Barbara (2016). Mapping Fiction. The Theories, Tools and Potentials of Literary Cartography. Cooper, David, Donaldson, Christopher, Murrieta-Flores, Patricia (eds.). *Literary Mapping in the Digital Age*. London, New York: Routledge, pp. 88–101.
- Skujiņš, Zigmunds (2006). *Jūtu ceļojumi. Dažādu dimensiju apsēstības. Rakstu 3. sējums*. Rīga: Mansards.
- Yurchak, Aleksej (2014). *Eto bylo navsegda, poka ne konchilos’. Poslednee sovetskoe pokolenie*. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie.
- Zāliete, Indulis (1998). Radošā inteliģence – VDK kontroles objekts un propagandas ierocis (70., 80. g. atspoguļojums VDK dokumentos). *Latvijas Vēsture*, Nr. 3, 55.–61. lpp.

Travel Mapping and Sociopolitical Tendencies: Travels of the Members of the Latvian Soviet Writers' Union in the 1970s and 1980s

Madara Eversone, Jānis Oga

Keywords: digital mapping, Latvian Soviet Writers' Union, writers of the Latvian SSR, Soviet tourism

In the period of Soviet occupation, travel opportunities were limited, thus radically affecting citizens' travel habits and destinations. However, privileged groups of society, such as *intelligentsia*, including members of the Latvian Soviet Writers' Union, enjoyed material privileges and regular trips for trade or cultural missions, tourist and health improvement to other Soviet republics, satellite states, Western states, and "exotic" places with Soviet significance.

The focus of this research is aimed at exploring and analysing social and political aspects, as well as travel tendencies by members of the Latvian Soviet Writers' Union outside the Soviet Union in the 1970s and 1980s. Within the study, a digital data collection of the travels has been set up to cover the geographical area and examine the intensity of trips, as well as to identify the members who were frequent travellers, the most popular destinations (systematizing countries by ideologically political position), and the purposes of trips. Geographical mapping methods have been used to visualize the data. The database and maps are available in the digital resource *literatura.lv* of the Institute of Literature, Folklore and Art of the University of Latvia.

The case study method was also applied, namely, by exploring Zenta Ērgle's travelogues *From Pluto to Neptune* (1975) about a tourist trip to African countries and *A Year with Two Springtimes* (1979) about a trip to New Guinea, Australia, and New Zealand.

DH methods, such as digital mapping and data visualization, have been used in the study of Latvian literature to achieve a systematized and in-depth analysis of travel routes and intensity, providing an opportunity to investigate the data on the socio-political situation affecting the trips, their purposes, as well as the persons and organizations involved.